

Angelika Kalinowska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ORCID:0000-0001-8392-7749

**Magdalena Łuka, Paweł Witek, Danuta Grzesiak-Witek,
*Nauczyciel a współczesne zagrożenia,***

**Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
Jana Pawła II, Lublin 2019, ss. 185.**

Zawód nauczyciela to profesja wzbudzająca szacunek i autorytet społeczny. Nauczyciel to osoba, która nie tylko naucza, ale i wychowuje. To persona, która nierzadko spędza z dzieckiem więcej czasu niżeli rodzice. Jednakże dokonując porównania zawodu nauczyciela – w sensie jego wykonywania, jak i z powszechnego punktu widzenia – lat ubiegłych z nowoczesnymi, można zauważyć wiele różnic. Między innymi stosunku rodziców i uczniów do nauczającego, jak i w podejściu do wykonywanego zawodu przez samych pedagogów. Niepodważalnym faktem jest, iż czas, w przypadku tej profesji, jest determinantem zmian. Informację na temat zmian i zagrożeń, na jakie narażony jest nauczyciel we współczesnym świecie odnaleźć można w pozycji Magdaleny Łuka, Pawła Witek i Danuty Grzesiak-Witek pod tytułem *Nauczyciel a współczesne zagrożenia*. W skład tej publikacji zaliczyć można wstęp, trzy rozdziały, gdzie każdy z nich zakończony jest podsumowaniem i bibliografią, zakończenie i noty o autorach. Książka ta jest zbiorem informacji na temat zawodu nauczyciela funkcjonującego w dobie nowoczesności, rozpatrując jego działalność pod kątem zmian, zagrożeń, jak i niezbędnej profilaktyki adresowanej do nauczyciela- wychowaw-

cy. W każdym rozdziale – nim autor rozpoczyna kluczowe rozważania – znajduje się wprowadzenie, zdefiniowanie głównego, omawianego pojęcia, co sprawia, że tak szczegółowo przedstawiony aspekt staje się dla czytelnika bardziej zrozumiały.

Rozdział pierwszy, którego autorką jest Magdalena Łuk został zatytułowany *Praca nauczyciela wobec wyzwań współczesności*. Podzielony został on na trzy główne obszary tematyczne. W pierwszej kolejności autorka przedstawia zadania i „zagwozдки”, z jakimi borykają się pedagodzy w świecie nowoczesnym. Zdaniem Łuk „bycie nauczycielem to wykonywanie określonego zawodu, ale też – a może przede wszystkim – odgrywanie wyjątkowej roli społecznej, którą powinny podejmować wyłącznie osoby odpowiednio do tego przygotowane, posiadające gruntowną wiedzę przedmiotową, specjalistyczne przygotowanie pedagogiczne oraz dydaktyczne oraz odpowiednie cechy osobowości i właściwą postawę moralno-etyczną”¹. Autorka zwraca uwagę na fakt, iż nauczyciel-wychowawca to osoba nie tylko posiadająca gruntowną wiedzę merytoryczną i empiryczną, ale także pożądane cechy personalne. Nie można się nie zgodzić z Magdaleną Łuk, bo cóż znaczą słowa lub czyny pochodzące od osoby, która swoją postawą i zachowaniem zniechęca do siebie innych, szczególnie uczniów? Są one w takiej sytuacji niewiarygodne. Dlatego autorka podkreśla, że nauczyciel we współczesnym świecie poza holistyczną wiedzą powinien w swojej pracy oraz życiu codziennym kierować się etyką, odkrywać samego siebie i pracować nad samooceną, być osobą, która posiada poczucie odpowiedzialności za siebie i swoich wychowanków, potrafi odczytać i kontrolować własne emocje, swoim zachowaniem i czynami kształtuje postawę wychowanka, a także nauczycielowi nie powinny być obojętne sprawy społeczne. Czynniki te sprawiają, że uczniowie, ich opiekunowie, jak i społeczeństwo postrzega nauczycieli nie tylko jako osoby przekazujące informacje, ale również jako drogowskazy na drodze rozwoju dziecka, które i dostarczają wiedzy i modelują postawę moralną. Magdalena Łuk uważa, że w dobie nowoczesności nauczyciel powinien posiadać umiejętność współodczuwania. Według autorki tylko taka po-

¹ M. Łuczak, P. Witek, D. Grzesiak-Witek, *Nauczyciel a współczesne zagrożenia*, Lublin 2019, s. 11.

stawa pozwoli nauczycielowi zrozumieć ucznia i sytuację w jakiej on się znajduje na danym etapie swojego życia. W swoich rozważaniach niejednokrotnie powtarza, że zostać nauczycielem nie jest trudno, jednak osiągnąć mistrzostwo w tej profesji może jedynie osoba, która poza holistyczną wiedzą, posiada również określone cechy osobowości.

W swej dalszej wypowiedzi Łuk odnosi się również do tego, że głównym dylematem nauczyciela jest to, iż musi być on przede wszystkim pracownikiem systemu oświaty, który ma wykonywać jasno określone zadania, a nie „romantycznym przewodnikiem”. Autorka pochyliła się nad brakiem autonomii zawodu nauczyciela, którą zastąpił zbiurokratyzowany system obciążający pedagogów kolejnymi zadaniami czy nowelizacjami ustaw. Przez co nauczyciel zamiast skupiać się na swojej twórczej pracy musi trzymać się sztywnych zasad – na wypadek jakichkolwiek kontroli. Magdalena Łuk przytoczyła w swojej pracy wyniki przeprowadzonych badań², z których wynika, że „większy prestiż ma ten nauczyciel, który swoje relacje z uczniami i rodzicami buduje, dbając o poszanowanie jednostki, dialog, wzajemne zrozumienie, stara się być przewodnikiem dla wychowanka”³. Pojawia się w tej sytuacji pewien dysonans. Gdyż z jednej strony adresaci „usług” nauczycieli wymagają od niego indywidualnego podejścia, rozmowy, twórczej pracy, a z drugiej strony, system stara się uczynić nauczyciela „maszyną” skupiającą się na wypełnianiu dokumentacji i liczeniu statystyk. Do czego może prowadzić taki rozdźwięk? Przede wszystkim do tego – na czym skupia się także Łuk – że narasta poczucie stresu, które jest jednym z głównych symptomów wypalenia zawodowego. Autorka przytacza wyniki badań naukowych prowadzonych nad stresem w zawodzie nauczyciela, które dowodzą, że poza wyżej wymienionym dysonansem występującym w tym zawodzie, napięcie w pedagogach wywołują m.in. niskie zarobki, powszechna opinia dotycząca liczby godzin pracy

² Badania przeprowadzone w ramach projektu systemowego „Badania jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego”, współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, a zrealizowanego przez Instytut Badań Edukacyjnych. Zob. M. Smak, D. Walczak, *Pozycja społeczno-zawodowa nauczycieli*, Warszawa 2015, s. 62.

³ M. Łuczak, P. Witek, D. Grzesiak-Witek, *Nauczyciel a współczesne zagrożenia*, Lublin 2019, s. 23.

nauczyciela, stosunek ucznia i rodzica do nauczyciela i szkoły. Czynniki te, w mniejszym lub większym stopniu, przyczyniają się do występowania zjawiska wypalenia zawodowego, które niestety w tej profesji również ma miejsce. Magdalena Łuk w tej części rozdziału szczegółowo omawia wypalenie zawodowe w ogóle oraz z punktu widzenia zawodu nauczyciela. Poza przedstawionymi badaniami wskazuje również konsekwencję i profilaktykę zjawiska wypalenia zawodowego.

Autorem rozdziału drugiego, zatytułowanego *Wybrane zagrożenia i problemy w pracy nauczyciela*, jest Paweł Witek. Swoje refleksje rozpoczął, jak i w dalszej części opierał na słowach Jerzego Nikitorowicza, z których wynika, że nauczyciel „w czasie wojny był to typ patrioty, który ryzykował swoje życie w obronie Ojczyzny. W czasach pokoju lub rozbudowy był to typ pracownika – robotnika, społecznika. W innych okresach dominował typ biurokraty, romantyka, pozytywisty itp.”⁴. Cytat ten klarownie ukazuje, jak zmienia się tożsamość nauczyciela, zależna jest ona od czynnika czasu, sytuacji społeczno-ekonomicznej oraz politycznej. Choć generalizacja w tym aspekcie nie jest wskazana, śmiało można powiedzieć, że obecny system stara się ukształtować typ nauczyciela biurokraty. Pedagodzy mają obligatoryjnie określony zakres działań. Co staje się jednym z wielu zagrożeń w pracy współczesnego nauczyciela. Praca według ściśle określonego schematu sprawia, że między nauczycielem a uczniem, wychowankiem, nie wytwarza się więź, która nierzadko bywa atrybutem motywującym młodego człowieka do pracowania nad swoim rozwojem. Takie biurokratyczne podejście może nawet zniechęcać podopiecznych instytucji oświatowych. Taka struktura wytwarza – jak to nazywa Paweł Witek – pewne przymusy, które powodują awersję, a czasami także bunt. Sytuacje te negatywnie wpływają nie tylko na proces nauczania i wychowania, ale w głównej mierze na osoby biorące w nim udział, czyli uczniów i nauczycieli. Pisząc o zagrożeniach w pracy nauczyciela w dobie współczesności, autor tej części książki wymienia też roszczeniową postawę rodziców, system oceniania uczniów, aspekty finansowe odnoszące się

⁴ J. Nikitorowicz, *Dylematy konstruowania tożsamości opiekuna-wychowawcy-nauczyciela w społeczeństwie wielokulturowym*, w: M. Łuczak, P. Witek, D. Grzesiak-Witek, *Nauczyciel a współczesne zagrożenia*, Lublin 2019, s. 57.

m.in. do redukcji, a czasami i usunięcia z oferty szkoły zajęć dodatkowych. Kolejnym wspomnianym czynnikiem ryzyka jest ograniczenie możliwości dialogu z uczniem, wychowankiem. Jak podkreślił Paweł Witek, poprzez brak interakcji między nauczycielem-wychowawcą a uczniem, pedagog ma trudności w dostrzeganiu indywidualnej sytuacji jednostek, tego jak funkcjonują poza jego lekcją. Nie należy zapominać, że zagrożenia dotyczą nie tylko nauczycieli, ale i uczniów. Dlatego tak ważna jest w życiu tych młodych ludzi osoba nauczyciela. Ostatnim elementem zagrożeniowym, któremu Witek poświęca podrozdział jest obniżenie prestiżu zawodu nauczyciela. Autor zauważył, że dzieje się tak w głównej mierze w wyniku ciągłych reform oświaty. Jak zaznaczył Jan Hellwing, reformy te „wynikały na ogół z sytuacji politycznej, a nie zawsze pedagogicznej”⁵. Na podstawie rozprawy Witka, można odnieść wrażenie, że polskie szkolnictwo traktowane jest – mówiąc kolokwialnie – po macoszemu. Fakt ten potwierdza, często wspomniana przez Witka, sytuacja finansowa szkół w naszym kraju. Widoczny jest brak funduszy na wykształconą kadrę, zajęcia pozalekcyjne, pomoce dydaktyczne czy infrastrukturę. Obniżenie prestiżu tego zawodu zauważyć również można, obserwując postawę wobec pedagogów nie tylko społeczeństwa, ale i rządzących. Niepochlebne opinie, a czasami i drwiące anegdoty, według Witka są determinantami do niepoprawnego, a czasami wręcz nagannego zachowania ucznia wobec nauczyciela. W opinii autora niniejszego rozdziału kryzysem i zagrożeniami dotknięta jest profesja nauczyciela i edukacji w ogóle.

Ostatni rozdział, trzeci, nosi tytuł *Zawodowe zaburzenia głosu jako zagrożenie pracy nauczycieli – przyczyna i profilaktyka. Podstawy higieny i emisji głosu*, jego autorką jest Danuta Grzesiak-Witek. Rozdział ten, choć wydaje się przekazywać specjalistyczną wiedzę, zawiera niezwykle przydatną część empiryczną, czyli przykłady ćwiczeń, treningów i przykładów zadań emisyjnych. Autorka trzeciej części książki, przypomina, że głos jest jednym z najważniejszych narzędzi w pracy nauczyciela i podkreśla, jak kluczowe jest dbanie o jego higienę. Grzesiak-Witek w bardzo szczegółowy sposób opisuje narządy, dzięki któ-

⁵ J. Hellwing, *Reformy edukacyjne w Polsce. Tradycje i współczesność*, „Rocznik pedagogiczny”, 2000 nr 23, s. 46–47.

rym powstaje głos. Skupia się także na zaburzeniach głosu, na jakie są narażeni nauczyciele. Zalicza do nich dysfonię, guzki głosowe twarde, wtórne zmiany przerostowe fałdów głosowych z niedomykalnością fonacyjną głośni⁶. Autorka podzieliła zaburzenia głosu na zewnętrzne i wewnętrzne, wynikające z wrodzonych nieprawidłowości. Do czynników ryzyka zaburzeń głosu w zawodzie nauczycieli zalicza hałas, czas pracy głosem, niewłaściwą organizację pracy szkoły, a także styl życia nauczyciela. Niezwykle cennym elementem tego rozdziału jest wskazanie istoty profilaktyki zaburzeń głosu, jak i dodatek w postaci praktycznych zadań i ćwiczeń, które może wykonać każda osoba bez nadzoru specjalisty.

Niniejsza publikacja jest lekturą, po którą powinien sięgnąć każdy pedagog, jak i student aspirujący do zawodu nauczyciela. Książka *Nauczyciel a współczesne zagrożenia* to interdyscyplinarne spojrzenie na rolę, zadania, osobę, dylematy i zagrożenia zawodu nauczyciela we współczesnym świecie. Zagadnienia z zakresu m.in. pedagogiki, pedeutologii, socjologii, psychologii, prawa oświatowego, a także logopedii i emisji sprawiają, że czytelnik w jednej książce ma styczność ze szczegółowym omówieniem kluczowych aspektów odnoszących się do zawodu nauczyciela. Zaletą publikacji jest przyjęta przez autorów zasada definiowania pojęć przed omawianiem danego obszaru problematycznego. Dzięki temu czytelnik ma możliwość zrozumienia od podstaw przedstawianych aspektów. Dodatkowym atutem jest ukazanie nie tylko dylematów i zagrożeń, ale także rozwiązań. Egzemplifikacyjny wymiar rozważań sprawia, że treści stają się możliwe do przełożenia w świecie empirii. Kolejną zaletą publikacji jest mnogość prezentowanych badań naukowych. Mimo iż książka jest publikacją naukową, dzięki szczegółowemu wyjaśnieniu każdego zjawiska wydaje się być klarowna i zrozumiała dla odbiorcy. Recenzowana publikacja może przyczynić się do obserwacji i badania zjawisk związanych z funkcjonowaniem nauczyciela (jak i systemu edukacyjnego w ogóle) we współczesnym świecie. Trud-

⁶ M. Łuczak, P. Witek, D. Grzesiak-Witek, *Nauczyciel a współczesne zagrożenia*, Lublin 2019, s. 120.

ność w odbiorze tekstu może sprawić jedynie początkowa część rozdziału trzeciego, gdyż przedstawiana jest tam specjalistyczna wiedza z zakresu logopedii, foniatry i emisji głosu. Jednakże załączone ćwiczenia z emisji głosu, kończące ostatni rozdział, mogą (i powinny) stanowić niezbędnik w codziennej pracy każdego pedagoga.